

REFERÈNCIES LINGÜÍSTIQUES EN LA LEGISLACIÓ ANDORRANA

Montserrat BADIA GOMIS

El volum legislatiu en matèria lingüística que produeixen les diferents administracions andorranes és escàs.

Per comprendre aquesta *exigüitat* legislativa s'han de tenir en compte factors històrics, en primer lloc, i factors polítics i de caràcter, posteriorment, que es deriven dels primers.

Històricament, en tota mena de documentació queda clar que la llengua utilitzada i esmentada com a oficial és el català, una evidència ratificada per la convicció de la població d'Andorra, durant molts anys quasi exclusivament catalanoparlant.

Partint d'una situació pacíficament diferenciada de França i d'Espanya, i implantada la llengua pròpia de manera natural i prou satisfactòria, històricament no semblava que hi hagués cap necessitat d'aprovar una llei per defensar una situació que no presentava deficiències greus. De manera, doncs, que cap al·lusió a la llengua no tenia sentit si no era per reiterar una idea que la realitat s'encarregava de mostrar diàriament.

Tampoc no hi va haver, fins ben entrats els anys 60, cap raó demogràfica que ho justificués. I, a partir d'aquell moment, proliferaren les ordinations per protegir la llengua en àmbits determinats, una solució suficient durant molt de temps, que va anar acompanyada de tota classe de manifestacions de reconeixement de la llengua catalana (el pessebre vivent en català, els primers professors de català —contractats a *Omnium Cultural*—, el primer programa en català a l'emissora Ràdio de les Valls, etc.).

Amb aquest recull de textos es veurà, doncs, que la intervenció del legislador andorrà ha estat puntual i que cada intervenció ha tingut un

objectiu ben definit: solucionar un fet concret que en un moment donat semblava inadmissible.

No cal dir que la situació respecte a Catalunya ha canviat de manera determinant: si a l'època de les primeres migracions importants cap a Andorra la situació andorrana era envejada per molts catalans del sud, la important massa de persones d'altres llengües vingudes els darrers anys —que en quantitat amb relació als nacionals i en varietat de llengües ha fet més complexa encara la integració— i també el desenvolupament de les institucions autonòmiques de Catalunya i els recursos esmerçats en la defensa de la llengua gairebé han invertit els antics papers en aquest àmbit.

No obstant això, els factors polítics i de caràcter de la població expliquen també, segons la nostra opinió, la diferència de tractament del fet lingüístic que hi ha entre l'Administració catalana i l'andorrana. La defensa tan activa de la llengua, pròpia de l'Administració catalana i de tot el poble català ha estat admirable i, sobretot, fructífera. Caldria saber, però, si la força d'aquesta defensa tan activista ha depès en alguna mesura de les vicissituds polítiques que impediien un desenvolupament lingüístic normal a Catalunya. A Andorra, en tot cas, no hi ha hagut aquesta sensació que ningú volgués imposar cap altra llengua i, potser també per això, la defensa de la llengua catalana s'ha fet d'una altra manera des de l'Administració i des de la població andorrana.

Com a centre turístic, i també com a país independent, Andorra ha assimilat molt fàcilment i sense reticències la diversitat lingüística dels seus visitants i de la població que anava arribant-hi. Tot plegat, però, ha donat com a resultat que l'ús de la llengua hagi disminuït en molts àmbits i ha fet que actualment es comenci a sentir la necessitat de regular amb més amplitud el paper de la llengua oficial.

Amb aquest recull proposem una visió general de la situació andorrana en un moment marcat per la vigència de la primera constitució escrita del país. Hem intentat recollir els textos que configuren l'estat actual, tot i que possiblement s'hi trobarà a faltar alguna disposició, sobretot comunal, que no hem pogut obtenir. Hi hem inclòs textos que van més enllà de l'estricta legislació a fi d'oferir una imatge més completa del tractament que les diferents administracions donen al fet lingüístic. Ens referim en primer lloc a les disposicions «preconstitucionals», que hem dividit per temes a fi de comparar-les més fàcilment amb tota la legislació publicada després de la Constitució, de l'any 1993, i que esmentem en segon lloc.

Pel que fa a la documentació, un dels testimonis més antics és el del Consell General de 1898. Es tracta d'un acord mitjançant el qual el síndic mana que s'imprimeixin «los pasaports y guías ab lo lenguatge catalá y no castellá, per ser aquell lo propi idioma de las Valls», recordant la primacia del català en una hipotètica intromissió del castellà per als documents oficials.

Una preocupació que es palesa sovint en les ordinacions del Consell General (Ord. iv d'1 de juny de 1938, entre altres) és l'idioma amb què els ciutadans s'adrecen a l'Administració per a tota classe de tramitacions. Per entendre alguns d'aquests textos cal tenir en compte que el Govern no es creà fins l'any 1982.

Més endavant (Ordinació I de 28 de juny de 1968) s'ha de recordar a la població que l'obligatorietat de presentar «peticions» en català fa referència a totes les corporacions públiques del país i es comença a establir un sistema de sancions (l'any 1968 s'estableix per als infractors una multa de 100 a 1.000 ptes.). El fet que hi comencés a haver sancions i que aquestes fossin modestes demostra, d'una banda, la voluntat seriosa d'esmenar una situació irregular i, de l'altra, que no es volien sancions desmesurades sinó solucionar el problema sense enfrontaments. Una actitud que cal mantenir amb vista a la legislació futura en l'àmbit lingüístic. La nostra petita comunitat no pot —ni vol— permetre's cap altre tractament més agressiu.

Un acord del 1976 del Consell General sobre la llengua dels documents que aporten els particulars per a les tramitacions administratives estableix que s'han de presentar en català i que, si són estrangers, se n'ha de presentar una traducció legal. D'acord amb el tarannà andorrà s'hi inclou l'excepció dels idiomes francès o espanyol, tot i que en «casos justificats i en circumstàncies especials». Havia arribat un moment en què molts particulars aportaven per a les tramitacions més diverses (l'Acord esmenta la compra-venda de terrenys o apartaments i la matriculació d'automòbils) documentació redactada en castellà i en francès.

El 29 de març de 1989 entra en vigor el Codi de l'Administració, signat pels coprínceps. Des d'una òptica diferent de l'andorrana, es podia haver aprofitat l'ocasió per establir clarament el caràcter exclusiu de la llengua oficial. No obstant això, com correspon a la tònica general de la legislació andorrana, es dona per entès amb tota naturalitat i no s'especifica en cap part el paper de la llengua catalana.

Dins aquest apartat esmentem també la normativa relativa a la llengua del personal al servei de l'Administració pública. Es constata en diverses

ocasions (Acord de 15 de març de 1974 i altres iniciatives del Consell com la que consta en l'acta de 31 de maig de 1978) la preocupació per la formació dels funcionaris i, més especialment, per facilitar-los cursos de català. Més enllà de les disposicions existents, però, mereix un estudi a part el *requisit del coneixement de la llengua oficial* que s'exigeix a tots els edictes oficials per cobrir qualsevol tipus de plaça.

Quina importància té el domini del català en les diferents administracions?

Totes les administracions, Consell General, Govern, comuns, el tenen sempre en compte i exigeixen diferents graus de coneixement segons la feina que s'ofereixi. El grau mínim, en tot cas, consisteix en la comprensió i el català parlat.

Només hem trobat algunes excepcions en edictes que publiquen algunes escoles subvencionades pel Govern i que no sempre fan referència al requisit lingüístic.

Pel que fa al Govern, últimament es comença a constatar una tendència a suprimir el requisit de conèixer el català per a aquelles feines en què s'exigeix de manera exclusiva la nacionalitat andorrana, en congruència amb les condicions d'accés a la nacionalitat. Paral·lelament, però, el Servei de Formació d'Adults del Ministeri d'Educació està estructurant els diferents nivells de coneixement lingüístic amb vista, entre altres coses, a l'exigència d'un nivell determinat per ocupar una plaça concreta. Una línia que hauria d'aprofitar la normativa del període constitucional.

RÈTOLS, PUBLICITAT I NOMS COMERCIALS

Es tracta d'un dels àmbits que es va haver de regular més aviat. La quantitat de textos i les seves dates revelen la importància que s'ha atribuït al llarg del temps a un aspecte formal com aquest (Acord de 20 de juny de 1938, ordinacions III i X de 1953, Edicte de 28 de juny de 1957, Ordinació I, apt. 2n de 1968, Ordinació IV, apt. 3r de 1970, Ordinació XXXIX de 1976 del Comú de Sant Julià de Lòria, acta del Consell del 29 de juliol de 1981, Ordinació IV, apt. 5è de 1981, Decret del Consell General de 10 d'octubre de 1981 sobre la inscripció i les autoritzacions per a l'exercici del comerç i la indústria, Ordinació III, apt. 3r de 1982).

Seguint la terminologia que apareix en els textos legals, han de ser en català:

«Cartells i rètols oficials o semioficials.»

«Rètols anunciadors dels comerços i les indústries.» Per a aquests cal una segona ordinació (VII, apt. 4t. de 1966) que recorda la vigència de la primera i el caràcter obligatori de la disposició.

«Cartells, proclames, propaganda, prospectes, etc., que es distribueixin en territori andorrà.»

«Noms comercials.»

«Menús dels hotels, restaurants i similars.»

«Rètols publicitaris.»

«Publicitat comercial que presentin els cinemes.» En aquest cas, destaquem que es fa referència a la publicitat que s'hi projecta i no a la pel·lícula. No cal afegir que, llevat de poquíssimes excepcions, la llengua de les pel·lícules que es projecten a Andorra la Vella i a Sant Julià és el castellà. Al cinema del Pas de la Casa, però, l'exclusiva, la tenia —ha tancat les portes fa poc temps— el francès.

L'exemple dels cinemes, estenent-lo a la llengua de les pel·lícules, pot il·lustrar perfectament la dificultat que un país tan petit i tan turístic té a l'hora d'ordenar un sector. Quin és el camí que s'hauria de seguir? Al marge de la dificultat que podria comportar la imposició de quotes determinades de pel·lícules en català, no creiem que sigui fàcil de conjugar ni amb el mercat turístic de parla castellana ni amb el tarannà de la població del país. Una solució possible seria d'aprofitar i promoure, en general i al màxim, el mercat cinematogràfic existent en català, tenint en compte, però, la possibilitat que en èpoques de gran afluència de turistes l'empresari pogués triar lliurement la llengua de les pel·lícules que tingui previst de projectar.

Tornem, però, a l'apartat de rètols i publicitat, en què s'haurien de remarcar alguns aspectes importants.

En primer lloc, es generalitzen les sancions que van des de multes modestes fins a la retirada del rètol o l'objecte de la infracció, que n'és l'objectiu principal.

En segon lloc, d'acord amb el caràcter turístic del país, s'estableixen excepcions a la norma que apareixen gairebé a totes les disposicions. Aquestes excepcions s'accepten sota la forma més variada: en alguns casos mitjançant l'aparició d'expressions com «preferentment en català», en altres acceptant expressions secundàries o «inscripcions complementàries» en altres idiomes, altres vegades exceptuant «els noms comercials o industrials formats per un grup de lletres que no tinguin cap significat o bé noms estrangers amb caire d'internacionalització i sense traducció directa al català».

En tercer lloc, s'hauria de corregir, amb vista a una futura llei, alguna incoherència com la que es produeix pel fet que, d'una banda, es repeteixen insistentment disposicions del mateix Consell General per defensar les mateixes coses i, d'altra banda, quan se'n regula una de nova però similar —ni que sigui per part de redactors diferents— no es té en compte la legislació anterior. Així, el Reglament de societats mercantils de 19 de maig de 1983, paradoxalment, no fa cap referència a la llengua en què han de ser les denominacions socials. Sembla, doncs, que es crea una situació de tracte diferent entre els noms comercials, que es regeixen per ordinacions i el Decret citat, i les denominacions socials.

Finalment, cal esmentar un fragment de l'acta del 29 de juliol de 1981 del Consell General, que reproduïm al final d'aquest treball, per tal com estableix per als rètols comercials un sistema de control per mitjà de la Inspecció de Comerç. L'establiment d'un mecanisme de control que faci possible l'aplicació de les normes és, segons el nostre punt de vista, tan important com les mateixes normes. Així doncs, cal estudiar-ne a fons el funcionament, els punts forts i les deficiències que hi ha hagut fins ara per establir un sistema més eficaç i àgil en la legislació futura.

Per finalitzar aquest apartat, destaquem que la normativa sobre el tema dels rètols i la publicitat ha disminuït en els últims anys, en part perquè ja estava gairebé tot dit, i en part perquè es podria dir que l'estètica ha guanyat la batalla a la llengua. Un exemple significatiu serien alguns edictes i decrets comunals apareguts en els darrers anys. Un d'Andorra la Vella de 6 de març de 1990 estableix en 10 apartats el procediment que s'haurà de seguir a partir de la data per als rètols de la parròquia «amb la finalitat d'unificar i racionalitzar els rètols indicadors de llocs d'interès turístic, tot i salvaguardant l'estètica de la Parròquia». Tot i l'interès indiscutible de l'objectiu perseguit, convé saber que, segons el mateix text, per llocs d'interès turístic s'entenen també, i quasi principalment, els hotels, restaurants, càmpings, etc.

EDUCACIÓ

A Andorra coexisteixen els ensenyaments espanyol, francès, l'anomenat congregacional —escoles de Salesians i de la Sagrada Família que segueixen els plans d'estudi espanyols amb la particularitat que la llengua vehicular hi és el català— i —des de 1982— l'ensenyament andorrà.

Un mapa amb tants ensenyaments diferents —i de fora— feia difícil

que el conjunt dels escolars rebessin una formació que afavorís el manteniment de la identitat pròpia i les peculiaritats del país.

Alguns acords del Consell General (de 3 d'octubre de 1950, de 25 de gener de 1967, de 26 de juny de 1970) palesen la preocupació perquè s'ensenyi el català a totes les escoles. Altres mostren l'interès per facilitar l'ensenyament de català als adults (Acord de 20 d'octubre de 1962, del Comú de Sant Julià de Lòria). Tot i que els primers textos que reflecteixen aquesta inquietud són posteriors a aquells que regulen altres sectors, l'educació és el tema que ha generat més disposicions i més positives per al català, de manera constant i fins avui.

El mes de juny de 1972 el Consell General aprova la Nota-informe sobre l'andorranització de l'ensenyament i posa en marxa un programa d'andorranització de l'ensenyament destinat a preservar la identitat i les peculiaritats del país a l'interior d'uns sistemes educatius forans.

Aquesta Nota-informe estableix l'anomenada formació andorrana com a formació comuna i idèntica, «en qualitat i en quantitat», a tots els ensenyaments impartits a les Valls. S'hi especifica que s'ha d'entendre com a assignatura obligatòria i que inclou la llengua, la història i la geografia d'Andorra, institucions i religió.

Seguint la línia iniciada per l'aprovació de la Nota-informe sobre l'andorranització de l'ensenyament, hi ha dos textos interessants que són el Conveni del copríncep episcopal amb el Govern de Madrid de 1981 i el Decret de les escoles i el liceu del copríncep francès de 25 de gener de 1982. En tots dos casos es parla de l'equivalència de programes amb els de cada estat, però també de la necessitat d'adaptar alguns aspectes, entre els quals s'inclou la llengua —catalana al primer, i andorrana al segon—, a l'especificitat del país.

Ultra les iniciatives de classes de català per als funcionaris de què ja s'ha parlat en l'apartat dedicat a l'Administració, l'any 1962 va tenir lloc un primer intent de classes per a adults promogudes per la Junta de Cultura del Consell General. Un cop aprovat el Programa de formació andorrana, les actes del Consell General (de 31 de gener de 1978, de 17 de març de 1978, de 31 de maig de 1978, de 3 d'octubre de 1979) posen de manifest la voluntat d'ampliar els cursos.

Pel que fa a l'ensenyament andorrà, hem de destacar la importància de l'escola andorrana, que va començar a funcionar el 1982, i de la Llei de la seva creació, de 2 de maig de 1989, com a peces molt importants per a la defensa i la promoció de la llengua catalana.

Quant a la Llei, tot i que al mateix preàmbul ja s'especifica que la llengua catalana serà utilitzada a l'escola com a vehicle normal d'expres-

sió, i que n'és la llengua pròpia, també s'hi diu que «caldrà assegurar un bon coneixement de les llengües castellana i francesa, ja que també són llengües de treball i de relació a Andorra», una idea que es repeteix a l'article tercer, dedicat als objectius i que també apareix a la Llei qualificada d'educació que comentarem més endavant.

Veiem, doncs, que el legislador, també en aquest cas i no pas per motius turístics, ha preferit tenir en compte la realitat objectiva de la societat andorrana. Podríem dir que la finalitat primera de defensar i promoure la llengua catalana no es veu gens incompatible amb l'interès pràctic de tenir un bon coneixement del castellà i del francès i, encara més, que les petites dimensions del país influeixen decisivament en el caràcter de tota la normativa lingüística andorrana. El legislador andorrà, sobretot en el camp de l'educació, es preocupa per establir clarament que la llengua oficial única és la catalana. Al mateix temps, però, no oblida les limitacions de territori i de població i té en compte constantment la idea d'«obertura a la cultura universal». És un concepte que es repeteix en quasi tots els textos legals en la matèria i que consisteix en el convenciment que els andorrans han de dominar, com a mínim, el castellà i el francès i, a més, han de tenir bons coneixements d'altres llengües. La referència constant a la promoció de les llengües estrangeres quan es tracta de defensar la pròpia, un fet potser sorprenent en un altre país, es pot entendre també des d'aquesta perspectiva.

Cal tenir en compte, finalment, els convenis sobre educació que Andorra va signar amb Espanya i França just abans de l'entrada en vigor de la Constitució i que foren publicats al *Butlletí Oficial* el 7 d'abril de 1994. Hi fem referència en l'apartat d'acords internacionals.

A cavall entre l'apartat dedicat a l'educació i el que fa referència a la cultura s'hauria d'incloure un subapartat per a les *beques i ajudes* atorgades per fomentar la cultura i, per tant, la llengua.

Al marge de les subvencions atorgades de manera més genèrica per a activitats culturals, la Llei de beques i de crèdits d'estudis de 30 de novembre de 1992 regeix actualment aquest tipus d'ajudes econòmiques i els requisits per obtenir-les es basen en criteris econòmics o bé d'èxit acadèmic. En cap cas no estan relacionades amb la qüestió lingüística, un tema a què la llei no fa referència.

Un requisit obligatori és que els estudis que es pretenguin realitzar a l'estranger no puguin ser seguits en un centre oficial situat a Andorra (Edicte d'11 de juny de 1990 del Govern)

Seria bo que la llengua catalana tingués més incidència a l'hora de rebre ajuts de l'Estat i caldrà tenir-ho present en la legislació futura.

La majoria de textos legislatius són ordinacions, edictes i avisos sobre patrimoni artístic i arqueològic. A més, hi ha la Llei de protecció del patrimoni cultural i natural d'Andorra, aprovada pel Consell el 9 de novembre de 1983, i el Reglament de 4 de juny de 1987 en matèria d'exportació d'obres d'art.

Pel que fa a la Llei del patrimoni cultural i natural, malauradament en la definició de tot allò que es considera patrimoni cultural, que apareix a l'article 2, hi ha una llarga relació de monuments, obres d'arquitectura, d'escultura o de pintura monumentals, elements o estructures de caràcter arqueològic, etc., però no hi ha cap referència a la llengua.

Els pocs textos que es poden destacar per la incidència que hagin pogut tenir són:

- a) Els de creació i regulació d'organismes com l'Institut d'Estudis Andorrans, el Servei d'Assessorament Lingüístic o el Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques.
- b) Les referències a les actes del Consell General d'adhesió i suport a simposis i congressos.
- c) Les referències, a les mateixes actes, a topònims i antropònims.

a) L'Institut d'Estudis Andorrans fou creat, per acord del Consell General, el 30 de juny de 1976 amb l'objecte molt general de promoure «la investigació i l'estudi d'aquells aspectes que defineixen l'andorranització». Els seus estatuts especifiquen que els aspectes que defineixen l'andorranitat són: llengua, història, institucions i geografia i, «en general, portar a terme totes les accions especials de tipus cultural, docent o científic que li siguin confiades».

En canvi, crida l'atenció —article 8 dels estatuts, aprovats el 9 de març de 1984, del Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques, que té la seu a Andorra— que en el moment de l'aprovació no es donés cap importància a l'exclusió de la llengua catalana en casos determinats. Aquest article estableix que les llengües de treball i dels documents són la castellana i la francesa.

El 20 de gener de 1988 el Govern acorda la creació del Servei d'Assessorament Lingüístic mitjançant l'aprovació de l'informe en què es preveïen, entre altres, els objectius d'impulsar l'ús correcte de la llengua catalana, oferir formació específica a tots els serveis públics i parapúblics, oferir un servei de consultes i correcció, actualitzar la documentació administra-

tiva, oferir col·laboració als mitjans de comunicació, elaborar material divulgatiu, dur a terme campanyes i altres accions publicitàries, establir relacions amb altres entitats similars estrangeres, realitzar enquestes sobre el grau de coneixement del català, etc.

b) Manifestacions de suport del Consell General de la cultura catalana, com l'adhesió i l'acord del 30 de setembre de 1976 de subvencionar el Congrés de Cultura Catalana o el patrocini de les II Jornades de Dret Català, aprovat el 29 de juliol de 1981, entre altres.

Tot i l'adhesió decidida a molts dels esdeveniments culturals en defensa de la llengua, es constata sovint una inquietud perquè Andorra, com a país independent, no es confongui amb altres territoris de parla catalana i, sobretot, una voluntat de no immiscir-se en el terreny polític que puguin tenir aquestes manifestacions.

c) Quant a les referències als noms de lloc i de persona, es poden destacar algunes actes del Consell General. La del 4 de maig de 1976 reflecteix la preocupació per la pluralitat de formes que tenen alguns topònims. S'hi explica tot el procés seguit per unificar les denominacions i les comissions que hi han participat amb la finalitat de presentar les conclusions perquè els topònims que hi apareixen esdevinguin els *oficials*.

Malgrat algun intent com el que hem explicat, no s'ha aconseguit unificar del tot els topònims. Alguns comuns (per ex. Sant Julià) han publicat la llista oficial dels topònims de la seva parròquia. Altres, és el cas de la Massana, han establert per mitjà del vot de poble que aquesta és la forma oficial.

Un altre tema polèmic és la traducció dels noms de persona. Segons l'acta del 27 de novembre de 1980, el Consell General encomanà a la Junta d'Organització i Personal, «a fi de procedir a una unificació onomàstica» (referida en aquest cas als noms de persona) en els documents oficials lliurats pel propi Consell, un informe que presenti una proposta de procediment per acceptar noms de persona.

Aquest informe mai no fou presentat. L'acord va servir per iniciar una pràctica que exigia la catalanització de tots els noms de persones. Es van arribar a produir alguns casos d'autèntica transformació de noms de pila que van donar lloc a nombroses queixes i a l'abandó de l'intent. Naturalment ens referim a l'aparició de noms de pila de persones andorranes en documents oficials.

Malgrat tot, el més usual és que a tots els documents oficials aparegui la forma catalana, llevat dels casos en què els noms no poden traduir-se.

Un tema a part, i de gran interès, és el tractament que reben els noms

de pila dels residents tant pel que fa a les tramitacions administratives, com als registres de la policia, dels serveis encarregats de la immigració o, en general, en l'àmbit judicial. Actualment, no se segueixen criteris establerts i sovint es tradueixen de forma discrecional els noms de persona de qualsevol nacionalitat que apareixen a la documentació oficial. Es tracta d'una situació que reclama una solució urgent i que cal regular amb precisió.

JUSTÍCIA

La llengua oficial és la que es fa servir tradicionalment en l'àmbit judicial. El tractament més usual dels diferents textos legals és, doncs, que no hi hagi cap al·lusió a la qüestió lingüística.

Actualment als arxius nacionals s'està procedint a la catalogació del fons del Tribunal de Corts, que abasta cinc segles (del xv al xx). Dins el grup documental que s'està catalogant, format bàsicament per denúncies, íntimes, interrogatoris a testimonis, sentències, apel·lacions, manlleutes de pres, o el procés sencer, que està format per unes 2500 unitats documentals, la llengua utilitzada és majoritàriament la catalana. Als textos més antics (de l'inici del segle xv) hi ha de tant en tant algunes clàusules en llatí, i algunes sentències d'aquesta època apareixen també íntegrament en llatí, però són minoritàries. Fins ara només s'han localitzat en castellà un parell de diligències datades el 1864 del Tribunal Superior de la Mitra, signades per Agustín Codina y Torro, provisor vicari general del bisbe d'Urgell, Josep Caixal i Estradé. Tot i que es probable que aparegui algun text més en castellà del segle XIX, és segur que haurà de ser en una quantitat molt petita.

Pel que fa al procediment i a tota la documentació que emana de l'Administració de justícia, cal destacar que alguns magistrats dels tribunals andorrans vénen de fora de les nostres fronteres. La seva llengua és, també en casos determinats, el castellà o el francès. Aquest fet, però, no hauria d'afectar ni la part oral del procés —tots parlen en català—, ni les sentències que també són en català, fins i tot si s'han hagut de traduir. De tota manera, és evident que convindria legislar clarament que la llengua de l'Administració de justícia és la catalana també pel que fa a la vista oral. Fem aquesta precisió perquè, si bé és veritat que els magistrats saben parlar català, quan la persona interrogada de llengua castellana o francesa no l'entén, les preguntes li són formulades en la seva llengua directament. Que aquesta pràctica es produeixi esporàdicament, i en cas

d'incomprensió real, sembla lògic, però al mateix temps pot ser perillós que es vagi estenent a casos en què no sigui realment necessari. Correríem el perill que en nom d'una administració més pràctica s'anessin oficialitzant les tres llengües.

Pel que fa als textos legals, les poques disposicions que trobem fan referència a:

La llengua en què han d'estar redactats els documents dels registres civils (Acord del Consell General de 21 de setembre de 1971).

La figura de l'interpret gratuït —que no és rellevant en el cas que ens ocupa, per tal com es refereix a llengües desconegudes a Andorra, però no al castellà o al francès— i als documents aportats per les parts en el procés penal, per als quals s'estableix que els que no estiguin escrits en català hauran d'anar acompanyats de llur traducció oficial (Codi de procediment penal, de 16 de febrer de 1989).

Un cas curiós de traducció eren els *edictes de matrimoni* que apareixien setmanalment al *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra*. Es tractava de documents emesos per jutjats espanyols —tot i que majoritàriament eren del Jutjat de la Seu d'Urgell— que feien públic el pròxim casament civil de persones residents al Principat. En aquests casos era el batlle a qui correspongués el qui publicava un edicte en català amb la fórmula següent:

«... faig públic l'edicte que, traduït literalment de l'original castellà, diu el següent:»

Aquests documents han desaparegut amb la celebració de matrimonis civils entre persones de nacionalitat espanyola al Consolat d'Espanya d'Andorra la Vella.

En aquest apartat, el punt que hauria de ser objecte d'una atenció particular, i que s'hauria de regular amb tot detall, és el que ja hem esmentat de la utilització de llengües diferents de la catalana en la part oral del procés.

MITJANS DE COMUNICACIÓ

Les úniques disposicions dignes d'esmentar són els Principis generals dels contractes de concessió en matèria de radiodifusió, de 8 de febrer de 1983. S'hi estableix que els concessionaris poden usar indistintament el català, el castellà i el francès amb l'única condició de «procurar donar a la llengua oficial andorrana un relleu particular» i que l'obertura i el

tancament de les emissions siguin en català. Un aspecte de tanta transcendència com és la radiodifusió s'haurà de tenir en compte en la legislació futura. La Llei de radiodifusió i televisió aprovada pel Consell General el 12 d'octubre de 1989 no hi fa cap referència.

No cal dir que el canal de Televisió d'Andorra ha d'emetre en català tal com ja fa en les emissions puntuals que s'han pogut veure fins avui. Caldria, però, establir els mecanismes que han de permetre un funcionament correcte de l'organisme en aquest aspecte i, sobretot, anar més enllà i regular les condicions lingüístiques que hi haurà d'haver en cas, per exemple, de lloguer d'un satèl·lit. Els interessos purament comercials no haurien de perjudicar aquells de protecció del patrimoni.

ALTRES DISPOSICIONS

Nacionalitat

En aquest apartat destaquem que per obtenir la nacionalitat andorranca sempre s'ha tingut en compte el concepte d'*integració suficient* que a la pràctica consisteix sobretot en el coneixement de la llengua catalana, i de la història i les institucions del país. La legislació sobre el tema cal buscar-la en els diferents reglaments de l'anomenat Tribunal d'Assimilació, encarregat d'avaluar aquesta integració (de 23 de febrer de 1978 i de 26 de febrer de 1982, i la Llei d'addició de nous articles de 22 de desembre de 1982) i posteriorment la Llei que crea la Comissió de la Nacionalitat dins el Consell General, per substituir el Tribunal esmentat, de 4 de desembre de 1987. La característica comuna és que totes les disposicions s'adrecen a evitar que una persona que no sàpiga res del país i que ni tan sols parli el català no pugui obtenir la nacionalitat. S'hi fa la previsió de cursos gratuïts per facilitar aquesta integració. La Llei d'addició de 1982 n'atribueix l'organització al Consell Executiu que s'acabava de crear.

Si tenim en compte que la Llei actual sobre la matèria (art. 34), i també el text ja redactat de modificació, prohibeix que es tingui cap element discriminatori basat «en el sexe, la raça, la religió, les opinions, la nacionalitat i la situació econòmica» de la persona peticionària, ens sembla que és una de les possibles vies correctes per facilitar la integració de les persones nacionalitzades.

Taxis i exàmens de conduir

Una mostra de la regulació parcial de l'ús del català és el Reglament dels taxis, d'11 de març de 1987, que a l'article 146 estableix com a requisit per disposar d'una llicència de taxi el «domini del català». Resulta curiós perquè en aquest sector el coneixement del català ha estat tingut en compte d'una manera particular tant abans com després de la Constitució. Al marge de l'aparició recent del taxi urbà al país i de la necessitat d'organitzar un servei que proliferava sense cap concert, aquesta atenció cap als aspectes lingüístics, que s'hauria d'estendre a tants altres sectors, mostra la sensibilitat de les instàncies encarregades de regular aquest àmbit concret.

Aquestes mateixes consideracions es poden fer extensives al cas dels exàmens de conduir. El 26 de novembre de 1990, mitjançant un avís, el Govern comunica que a partir de 1991 els andorrans i els estrangers amb més d'1 any de residència hauran de fer obligatòriament aquests exàmens en català. No obstant la valoració altament positiva que s'ha de fer d'una decisió d'aquesta mena, enlloc no hi ha regulat en quina llengua s'ha d'ensenyar a les autoscoles, ni tampoc si els llibres de tests han de ser en català o en una altra llengua.

Hem esmentat un parell de sectors en què s'ha tingut en compte la regulació del paper que hi ha de tenir la llengua catalana. Són, però, excepcions de la regla general, que s'han produït per la importància que se'ls ha donat en un moment determinat. Com ja hem dit, no és habitual trobar referències a la llengua en les regulacions sectorials per la mateixa naturalitat amb què s'accepta que la llengua normal, oficial i única és la catalana. Des d'un punt de vista formal, fer-ho d'una altra manera podria implicar que aquesta ja no és la convicció general. Des d'una perspectiva més pràctica, caldrà estudiar si convé recordar-ho quan es reguli qualsevol sector.

No sembla convenient la referència sistemàtica perquè en molts casos resulta clarament innecessària, però seria útil una referència selectiva en qualsevol matèria en què s'hagi detectat un funcionament anormal, per poc important que sigui.

ACORDS INTERNACIONALS

Els textos anteriors a la Constitució són normalment convenis sobre matèries concretes amb els països veïns o amb els que es mantenen rela-

cions estretes. L'únic interès d'aquests convenis és que estan redactats en dues llengües, totes dues amb el mateix rang, tal com sol especificar-se a la disposició final. Citem, per exemple, el Conveni hispano-andorrà de seguretat social, desplegat per l'Acord administratiu per a l'aplicació del Conveni, de 14 d'abril de 1978 i, semblantment, el Conveni de seguretat social entre el Principat d'Andorra i la República Portuguesa amb el corresponent Acord administratiu, signats a Andorra el 28 de gener de 1988, aprovats pel Consell de Ministres portuguès el 15 de març de 1990 i ratificats el 5 d'abril de 1990. La particularitat ben remarcable del Conveni amb la República Portuguesa és que el text català fou publicat amb el portuguès al *Diário da República* el 2 de maig de 1990.

Potser més rellevant, per contingut i significació, és l'Acord entre el Principat d'Andorra i la Comunitat Econòmica Europea, que va entrar en vigor l'1 de juliol de 1990. A l'article 26 el català s'afegeix a les altres llengües com a llengua de redacció de l'Acord amb el mateix rang.

També s'han d'esmentar el Conveni hispano-andorrà en matèria educativa, signat, d'una part, pel Ministeri d'Educació i Ciència i el Ministeri d'Assumptes Exteriors del Govern espanyol i, de l'altra per la Mitra d'Urgell i el Govern andorrà, l'11 de gener de 1993, que substituïa l'Acord entre el Govern espanyol i la Mitra d'Urgell, de 9 de juliol de 1981, i el Conveni entre el Govern del Principat d'Andorra i el Govern de la República Francesa en l'àmbit de l'ensenyament, signat el 19 de març de 1993. Tots dos foren publicats al *Butlletí Oficial* el 7 d'abril de 1993, dies després que la Constitució fos aprovada per referèndum i abans que entrés en vigor.

A més d'establir l'obligatorietat de les assignatures de llengua catalana, geografia i història del Principat d'Andorra, i cultura i institucions andorranes, tots dos textos fixen la possibilitat que hi hagi exempcions i en quines circumstàncies, i també inclouen l'accés d'ensenyants de nacionalitat andorrana als sistemes respectius.

Hem intentat donar, a través de les diferents disposicions, una visió fidel del tractament que s'havia donat a la llengua i també del caràcter molt puntual de les regulacions existents. Són les referències principals a la llengua en el moment d'entrada en vigor de la Constitució.

NORMATIVA POSTERIOR A LA CONSTITUCIÓ

El 14 de març de 1993 la Constitució del Principat d'Andorra fou aprovada per referèndum i el 28 d'abril fou ratificada.

L'article 2.1 diu: «*La llengua oficial de l'Estat és el català.*»

L'afirmació constitucional és, sens dubte, una porta oberta a una autèntica participació de la nostra llengua en les relacions internacionals. Internament pot donar lloc a iniciatives legislatives que donin solucions efectives als problemes de la nostra societat i que regulin de manera completa el paper de la nostra llengua oficial.

En tractar cada tema ja s'han anat apuntant algunes pinzellades sobre l'orientació que podria ser positiva per a la llengua en la legislació del període de la primera Constitució escrita.

De la seva aprovació ençà, l'activitat legislativa ha estat impressionant, molts aspectes s'han hagut de tornar a regular i molts altres s'han codificat per primera vegada. En tot cas, per al tema que ens ocupa han estat rellevants els textos referents a l'educació, d'una banda, i les adhesions a tractats i convenis internacionals, de l'altra. En la redacció d'altres normes, com les referides a la nacionalitat i al servei de taxi, s'ha continuat tenint en compte la llengua oficial i, finalment, en unes altres, com en les importants lleis redactades sobre l'organització de la justícia no s'ha considerat necessari incloure cap referència a la llengua catalana. En fem una breu descripció per temes:

Educació

Llei qualificada d'educació, de 3 de setembre de 1993. Declara que el català és la «llengua pròpia del sistema educatiu andorrà i, com correspon a la línia seguida des de sempre pel legislador andorrà, estableix des del començament la importància de promoure l'aprenentatge de llengües estrangeres que podran ser vehiculars per afavorir l'obertura a la cultura universal i la relació fluida amb els altres països».

D'altra banda, és interessant el fet que s'hi estableix l'obligatorietat, per als centres docents dependents de sistemes educatius estrangers, d'impartir el que s'anomena a la Llei «matèries específiques de formació andorrana», que s'han de determinar mitjançant el corresponent conveni amb el Govern.

Llei d'ordenament del sistema educatiu andorrà de 9 de juny de 1993. Especifica els objectius d'aprenentatge del català per a cada etapa de l'ensenyament, i ho fa també referint-se a la formació d'adults i la formació andorrana. La importància de les llengües estrangeres (especialment del castellà i el francès) continua present en aquest text.

Reglament de centres privats, de 6 de desembre de 1994. Repeteix les mateixes idees i disposa que les comunicacions dins i fora dels centres docents privats han de ser sempre en català.

També són interessants altres disposicions com el Decret d'aprovació del Pla d'estudis de l'Escola Universitària d'Infermeria, de 15 de setembre de 1993, que cita entre les condicions d'accés una prova de català, i indirectament la publicació d'edictes, com el que es va publicar al *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra* el 7 de setembre de 1994, de la Conselleria d'Educació de l'Ambaixada d'Espanya, pels quals s'ofereixen places a les escoles espanyoles, reservades a mestres de nacionalitat andorrana amb règim de contractació laboral. Convocatòries d'aquesta mena, molt positives per a una millor integració dels ensenyants que treballen en sistemes educatius estrangers, són conseqüència del Conveni hispano-andorrà en matèria educativa, d'11 de gener de 1993, signat entre Espanya i Andorra.

Internacional

Tot i que no és cap text legal, el discurs del cap de Govern d'Andorra, pronunciat amb motiu de l'entrada d'Andorra a l'Organització de les Nacions Unides, marca l'inici d'una etapa molt important políticament, però també decisiva per a la difusió i el coneixement de la nostra llengua. Després d'aquest, hi ha hagut més discursos en català a l'ONU i en altres organismes internacionals com el Consell d'Europa. Que Andorra s'expressi en la seva llengua en els diferents fòrums internacionals comença a ser, d'aquesta manera, un fet habitual i contribueix que el català adopti com a normal una funció que el context històrico-polític li feia difícil d'assumir.

Pel que fa a adhesions a convenis, acords, unions, etc., l'única novetat és la vigència a Andorra de les seves disposicions traduïdes al català. Que la documentació dels diferents organismes pugui existir en català o que les intervencions en els diferents òrgans de decisió es puguin fer en la nostra llengua depèn, quan és possible, de les possibilitats econòmiques de pagar traductors o, encara més difícil, de decisions alienes a la voluntat d'un sol membre.

Comentem sumàriament les darreres adhesions:

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Estatut del Consell d'Europa, del 28 d'abril de 1994. D'acord amb l'article 12 del seu Estatut, «les llengües

oficials del Consell d'Europa són el francès i l'anglès, tot i que els reglaments interns del Comitè de Ministres i l'Assemblea Consultiva determinaran les circumstàncies i les condicions en què es podran utilitzar les altres llengües».

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual, del 30 de juny de 1994. A l'article 20.2 del Conveni s'estableix que «els textos oficials són establerts pel director general, després d'haver-ho consultat prèviament amb els governs interessats, en les llengües alemanya, italiana i portuguesa, i en les altres llengües que la conferència pot indicar».

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Organització Europea de Telecomunicacions per Satèl·lit (EUTELSAT), del 30 de juny de 1994, organització en què les llengües oficials i de treball són el francès i l'anglès.

Adhesió del Principat d'Andorra a la Unió Internacional de Telecomunicacions, del 30 de juny de 1994, en què l'article 78 del Conveni estableix les condicions necessàries per fer servir altres llengües que les oficials (uns requisits que fan referència bàsicament al finançament de les despeses ocasionades per la traducció a la llengua que es vol fer servir).

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO), del 30 de juny de 1994.

Els acords entre Andorra i els estats veïns es fan sempre en versió bilingüe, sense que cap llengua tingui un rang superior a l'altra. Així passa, per exemple, amb l'Acord entre el Principat d'Andorra i el Regne d'Espanya relatiu a l'Estatut del copríncep episcopal de 6 de desembre de 1994.

Justícia

Després de la Constitució s'han aprovat lleis tan importants per a l'Administració de justícia com la Llei qualificada de la justícia, de 3 de setembre de 1993, o la Llei transitòria de procediments judicials, de 21 de desembre de 1993. No hi ha cap referència a la llengua oficial.

Nacionalitat

Llei qualificada de la nacionalitat, de 3 de setembre de 1993. Es tracta d'una llei polèmica des del naixement per tal com alguns articles han estat objecte de declaració d'inconstitucionalitat per part del Tribunal Constitucional. Destaquem que es continua exigint per a l'obtenció de la nacionalitat una integració suficient i que aquesta integració consisteix essencialment en el «coneixement de la llengua catalana i de les institucions andorranes».

Reglament per a l'apreciació de la suficient integració a Andorra, de 28 de juliol de 1994. Detalla què s'entén per coneixement i comprensió de la llengua catalana i quines persones es consideren, sense necessitat de prova, integrades a la societat andorrana: per haver acabat l'educació obligatòria al país, per haver obtingut certificats del Servei de Formació d'Adults o per ser majors de 45 anys i acreditar residència efectiva durant 25 anys com a mínim.

El 4 d'agost del mateix any es va publicar sota forma de «correcció d'errata» una modificació del Reglament esmentat, per adequar els anys de residència efectiva a l'article 9 de la Llei qualificada de la nacionalitat.

Taxis

El Reglament de la central de reserves del servei de taxi ordinari interurbà, de 6 d'octubre de 1994, declara obligatòria la llengua oficial en les comunicacions de la central i tipifica com a infracció greu el fet de no utilitzar-la. És un exemple molt positiu que s'hauria de seguir per a la regulació de més sectors en què l'ús de la llengua oficial s'ha anat deteriorant en els últims temps

Conclusions

És fàcil constatar que un cop aprovada la primera Constitució escrita del país les referències lingüístiques en la legislació andorrana s'han fet en lleis que afecten, com és tradicional, molt pocs àmbits i que encara no hi ha hagut cap regulació innovadora respecte a la normativa preconstitucional, que, en la mesura que no contradiu el text constitucional, queda vigent actualment.

Al mateix temps, en el context actual és senzill d'imaginar els efectes positius d'una llei que reguli l'ús de la llengua oficial, proclamada pel text constitucional. La migrada legislació existent ha donat resposta durant molt de temps als problemes de la societat andorrana i, encara avui, serveix pel que fa a l'Administració i als usos més oficials.

No obstant això, queda clar que s'hauria d'ampliar a molts sectors que ho requereixen amb una certa urgència (sobretot pel que fa als usos socials i públics, els establiments turístics, el transport públic, els mitjans de comunicació, els mecanismes institucionals de foment, integració, difusió, planificació, investigació o cooperació, etc.). I també és evident que una part de la legislació existent (retolació, publicitat, cinemes, etc.) s'hauria d'adaptar als importants canvis que s'han produït en els darrers anys.

Com ja hem dit, però, s'ha de fer des de l'òptica més andorrana: no cal pretendre regular-ho tot de manera sistemàtica, i allò que es consideri necessari s'ha de legislar no des d'una posició de defensa davant l'agressió, sinó des de l'afirmació més natural —i també rotunda— que aquest país té una llengua seva, la catalana, que li confereix un dels trets més importants de la seva personalitat, i que vol continuar tenint-la.

Des del punt de vista pràctic és important el fet que actualment des del Govern s'està treballant en la redacció d'un avantprojecte de llei que, desplegant l'article 2.1 de la Constitució, pugui donar resposta a totes les necessitats esmentades.

Malgrat el mosaic lingüístic de què es compon la societat del Principat d'Andorra, i a pesar de la gran quantitat de visitants que rep cada any en relació amb el nombre d'habitants, les petites dimensions del país actuen a favor de la tasca d'assentament i de difusió de la llengua catalana a l'indret que és seu, per història, per ús i per llei.

A. NORMES ANTERIORS A LA CONSTITUCIÓ

1. *Administració*

a) Documentació

1898 (23 de maig)

«Se acorda que en lo sucesiu lo Sr. Síndich mane imprimir los pasaports y guías ab lo lenguatge catalá y no castellá, per ser aquell lo propi

idioma de las Valls.» (foli 132, Llibre d'actes del Consell General, Arxiu de l'Armari de les Set Claus)

1938 (1 de juny)

«Totes les súplices adreçades al M.I. Consell General de les Valls deuran ésser redactades en llengua oficial, que és la catalana, i es trametran per duplicat, l'original amb paper segellat de la Vall i el duplicat amb paper simple. Si manquen aquests requisits, es procedirà a la devolució al peticióari sense examen de la súplica.» (Ordinació IV del Consell General)

1968 (28 de juny)

«Essent el català la llengua oficial de les Valls, totes les peticions adreçades a les Corporacions públiques hauran de ser obligatòriament redactades en català. [...]

»Els infractors seran sancionats amb una multa de 100 a 1.000 pesetes, i obligats, a més, a retirar la propaganda. En cas de reincidència, la sanció serà fixada segons criteri del M.I. Consell General.» (Ordinació I del Consell General)

1976

«[...] Considerant l'elevat nombre de documents redactats en llengua estrangera que els respectius interessats aporten per a la formalització de diferents tramitacions administratives, com poden ésser la compra i venda de terrenys o apartaments, o la matriculació d'automòbils, i ateses les dificultats que poden sorgir per a la pertinent comprovació de la legalitat i autenticitat de la documentació aportada, a causa de la diversitat d'usos jurídics i administratius de cada nació, a partir de la data d'avui tota documentació que no vingui redactada en l'idioma oficial del país o legalment traduïda al català, només serà admesa, excepcionalment i en casos justificats, tenint en compte les circumstàncies especials de cada cas, documentació en espanyol o francès o traduccions autenticades a qualsevulla d'aquestes dues llengües, i pel cas de poders atorgats a l'estranger, deuran ésser fets per davant de notari o organisme diplomàtic o consular francès o espanyol [...]» (Acord del Consell General)

b) Personal

1974 (15 de març)

«S'acorda procedir a la realització de classes de català per als funcionaris de Casa de la Vall, els dilluns i dimarts de cada setmana durant una hora, de 6,30 a 7,30 de la tarda. A fi que els Departaments no quedin desatesos s'alternarà l'assistència a les mateixes, efectuant per tant, una hora de classe setmanal.» (Consell General)

1978 (31 de maig)

«5. — Desitjant vertebrar un Cos de Funcionaris responsable i professional al màxim, a tenor de les necessitats actuals del Principat, s'encomana a la M.I. Junta de Qüestions Socials l'elaboració d'un estudi, amb les corresponents característiques temporals i d'estructura de càrrecs, per a que tots els Funcionaris del M.I. Consell General segueixin els cursos de llengua catalana i d'institucions, que actualment porta a terme el M.I. Consell General i que podria vertebrar-se per al curs vinent, de forma obligatòria per als funcionaris públics, principalment per a aquells que gaudeixen de major i més àmplia responsabilitat.» (Acta del Consell General)

2. *Rètols, publicitat i noms comercials*

1938 (20 de juny)

Es publica un edicte pel qual «s'acorda que tots els cartells i rètols oficials o semi-oficials hauran d'ésser redactats en la llengua oficial catalana». (Consell General)

1953 (22 de maig)

«Els rètols anunciadors dels comerços i indústries deuran ésser redactats, inexcusablement, en la llengua oficial». (Ordinació m del Consell General)

«Tota publicitat comercial que presentin els cinemes deurà ésser redactada, preferentment, en la llengua oficial». (Ordinació x del Consell General)

1957 (28 de juny)

«Per la present, es recorda als empresaris dels cinemes del Principat les Ordinacions vigents respecte a la publicitat comercial, que deu ésser redactada en llengua oficial.» (Edicte del Consell General)

1966 (12 de juliol)

«Es recorda igualment la vigència i obligatorietat de l'Ordinació III de l'any 1953, per la qual es disposa que els rètols anunciadors dels comerços i indústries han d'ésser redactats inexcusablement en la llengua oficial de les Valls, o sigui en català. En conseqüència, aquesta Ordinació és aplicable a tots els establiments creats a partir de dit any 1953, o sigui des de que es promulgà l'Ordinació. El seu incompliment donarà lloc a una multa de 500 pessetes als infractors, amb l'obligació de retirar els rètols que no s'ajustin a la mateixa Ordinació, quedant exceptuats els noms comercials o industrials formats per un grup de lletres que no tinguin cap significat propi.» (Ordinació VII del Consell General)

1968 (28 de juny)

«[...] Tots els cartells, proclames, propaganda, prospectes, etc., que es distribueixin en territori andorrà, així com els cartells anunciadors d'establiments comercials o industrials, hauran de ser redactats en català pel que fa a l'idioma i la publicitat principal, no sense que es pugui utilitzar, en lloc secundari la traducció a altres idiomes.

»Els infractors seran sancionats amb una multa de 100 a 1.000 pessetes, i obligats, a més, a retirar la propaganda. En cas de reincidència, la sanció serà fixada segons criteri del M.I. Consell General.» (Ordinació I del Consell General)

1970 (4 de juny)

«Es recorda la vigència de l'Ordinació 3a. de 1953 i s'amplia el seu contingut, quedant redactada com segueix:

»Els noms comercials hauran d'ésser obligatòriament escrits en la llengua del país, o sigui la catalana, i hauran així mateix d'estar degudament autoritzats i registrats pel M.I. Consell.

»S'autoritzarà no obstant d'emprar un anagrama que representi una abreviació d'un nom comercial compost.

»El M.I. Consell tindrà en consideració els noms estrangers amb caire d'internacionalització i sense traducció directa al català.

»S'autoritzaran també els noms propis personals encara que siguin estrangers, sempre que vagin precedits de les mencions comerç, establiments, empresa, etc.

»Pel que fa referència a les inscripcions complementàries, s'autoritzarà l'ús d'altres llengües, sempre que sigui la traducció d'un reclam comercial, indicat ja predominantment i de preferència en català.

»Els noms comercials seran degudament registrats i, d'acord amb l'article 3r. de l'Ordinació 13 de 1962, tindran el caràcter d'exclusivitat per a tot el territori de les Valls.

»L'incompliment del disposat per la present Ordinació comportarà una multa de 500 ptes. i l'obligació de retirar el rètol en el termini de 8 dies.» (Ordinació iv, apt. 3r del Consell General)

1976 (25 d'octubre)

«Vist el costum i la llei escrita, publica pel M. I. Consell General, referent a l'ús del català en els rètols i publicitat en general, que es reflecteix especialment en l'Edicte de 20 de juny del 1938; les ordinacions III i X del 22 de maig de 1953; VIII, apt. et. del 12 de juliol del 1966; I, apt. 2n. del 28 de juny del 1968 i IV, apt. 3r. del 4 de juny del 1970, l'Hble. Comú, desitjós de vetllar pel manteniment i la promoció de la llengua oficial del país —el català— disposa:

»Tot nom comercial o industrial haurà d'ésser escrit en llengua catalana, havent l'interessat, en el moment de presentar la demanda d'obertura de comerç o indústria, d'especificar i sol·licitar l'enregistrament del nom en qüestió.

»Els noms personals i anagrames, així com els noms de caire internacional sense traducció directa al català, seran tinguts en consideració com a excepció a la present disposició.

»Tots els programes, cartells anunciadors i altra publicitat hauran de ser redactats inexcusablement en la llengua oficial, podent utilitzar-se en llocs secundaris les corresponents traduccions a altres idiomes.

»Els infractors seran sancionats amb el pagament de 5.000 ptes. la primera vegada i amb el doble a cada reincidència, podent l'Hble. Comú, a la segona reincidència i en cas de refús del sancionat a respectar la llen-

gua oficial de les Valls, retirar-li el permís o autorització comercial o industrial durant un període de 3 mesos.» (Ordinació xxix del Comú de Sant Julià de Lòria)

1981 (29 de juliol)

«S'encomana a la M.I. Junta de Foment la realització de controls, per part de la Inspecció de Comerç, en relació als rètols i anuncis dels comerços que no estan redactats en l'idioma oficial.» (Acta del Consell General)

1981 (29 de juliol)

«[...] Tots els hotels, restaurants i similars vénen obligats a redactar els menús en català (podent fer-ho a més en altres llengües) [...]» (Ordinació iv, apt. 5è. del Consell General)

1981 (29 de juliol)

«Article 4. — Per a sol·licitar les referides autoritzacions, el demanant haurà d'adreçar al M.I. Consell General una sol·licitud en paper oficial, en la qual, a més de les dades personals (nom, cognoms, nacionalitat, estat, professió, documentació personal i veïnatge), hi farà constar les activitats que desitgi portar a terme, el domicili social i el nom comercial, en català.» (Decret del Consell General sobre la inscripció i les autoritzacions per a l'exercici del comerç i indústria)

1982 (5 d'agost)

«[...] Tots els rètols publicitaris hauran de ser redactats en català, si bé en lloc secundari podran utilitzar-se expressions en altres llengües, sempre que la superfície ocupada per aquestes sigui inferior al tema principal redactat en català [...]» (Ordinació iii, apt. 3r. del Consell General)

1983 (19 de maig)

Reglament de societats mercantils (No hi ha cap referència):
«La identificació de la societat s'efectua per mitjà de la seva completa

denominació, que podrà o no incloure un anagrama. A continuació de la denominació, cal esmentar obligatòriament la forma de societat afegint-hi, segons el cas, les sigles: SRC, SA o SL.» (art. 1.3)

3. Educació

a) Acords del Consell General

1950 (3 d'octubre)

«[...] exposar a les dues M.I. Delegacions Permanents, que són les genuïnes representacions dels Excel·lentíssims Co-Prínceps, que:

»Essent la llengua catalana l'oficial, seria de molta utilitat que fos ensenyada a tots els alumnes que freqüenten les escoles franceses, així com en els exàmens de final de curs hi hagués una pregunta sobre la llengua catalana [...]»

1967 (25 de gener)

«S'acorda cursar, per la via que escaigui, una demanda perquè sigui ensenyat el català (llengua oficial d'Andorra) a les escoles d'espanyol d'Andorra.»

1970 (26 de juny)

«S'acorda encomanar a la M.I. Junta de Qüestions Socials que organitzi, amb mitjans adequats, l'ensenyament del català, de la geografia, història i institucions andorranes en les escoles a partir del proper curs escolar.»

1972 (30 de juny)

«[...] Tenint en compte la pluralitat d'ensenyaments impartits a les Valls l'element diferenciador, que es podria anomenar FORMACIÓ ANDORRANA, ha de ser comú, idèntic, en qualitat i en quantitat, a tots ells.

»Per Formació Andorrana es vol designar l'element ANDORRA a incloure en un futur immediat als programes de tots els centres escolars de les Valls.

»Aquesta Formació Andorrana ha d'entendre's en el sentit d'assignatura obligatòria, impartida per professorat qualificat i objecte dels pertinents controls, exàmens i verificacions.

»Els factors essencials de la seva composició han d'ésser

- A) La llengua
- B) La història i la geografia d'Andorra
- C) Institucions
- D) Religió.»

b) Acords i ordinacions comunals

1962 (20 d'octubre)

«Oberta la sessió, l'Hble. Sr. Cònsol Major dóna compte d'haver rebut un comunicat de la M. I. Junta de Cultura del Consell General, demanant que sigui posada a disposició d'aquell organisme una sala o local per l'ensenyament nocturn i per adults de la llengua catalana.

»L'Hble. Comú per unanimitat acorda posar la sala en qüestió a disposició de la M. I. Junta de Cultura, amb el sol fi que en ella s'ensenyi la llengua nacional.» (Acord del Comú de Sant Julià de Lòria)

1976 (25 d'octubre)

«Atesa l'Ordinació v del 9 de juny del 1922, es recorda el seu compliment en el sentit que l'ensenyança serà obligatòria per als nois i noies fins a l'edat de 14 anys.

»Quant a l'andorranització de l'ensenyament, és a dir, l'explicació i difusió per part dels mestres de les assignatures d'Història, Institucions i Geografia d'Andorra i de la Llengua catalana, l'Hble. Comú manifesta i fa patent el seu desig que aquest ensenyament continuï i s'incrementi al màxim envers les noves generacions.» (Ordinació xxviii del Comú de Sant Julià de Lòria)

c) Disposicions sobre sistemes d'ensenyament estrangers

1981 (9 de juliol)

Conveni del copríncep episcopal amb el Govern de Madrid:

«[...] Els plans d'estudi s'adaptaran als del Ministeri d'Educació d'Espanya, però hauran d'incloure Llengua catalana, Geografia, Història i Cultura i Institucions andorranes. Seran les autoritats andorranes les que fixaran els objectius temaris i indicacions de mètode d'aquestes matèries. La distribució d'horaris es farà de comú acord entre els Serveis del Principat i el Ministeri d'Educació i Ciència.

»Les esmentades matèries seran donades per professors designats pels Serveis andorranos, a càrrec del pressupost del Principat, i seran obligatòries pels alumnes andorranos i residents permanents [...]»

1982 (25 de gener)

Decret de les escoles i liceu del copríncep francès:

«[...] Els programes escolars són els aplicats en els centres docents francesos homòlegs.

»Són adaptats en funció d'una doble necessitat:

»— d'una part, tenir en compte les dificultats particulars d'aprenentatge de la llengua francesa per als infants de les Valls;

»— d'altra part, inserir en els horaris un lloc destinat a l'ensenyament de la llengua andorrana, de la instrucció cívica, de la història i de la geografia locals, és a dir dels elements de la cultura andorrana i dels seus lligams amb el medi natural en què ha nascut i que guarda la seva empremta.

1993 (11 de gener)

Conveni hispano-andorrà en matèria educativa, signat, d'una part, pel Ministeri d'Educació i Ciència i el Ministeri d'Assumptes Exteriors del Govern espanyol i, de l'altra, per la Mitra d'Urgell i el Govern andorrà:

«[...] Atenent la voluntat manifestada pel Consell General de les Valls d'Andorra que la presència a Andorra d'un ensenyament espanyol de qualitat en els nivells primari i secundari sigui compatible amb la formació de tots els nens i joves del Principat en la llengua i la cultura andorrana, [...]»

»Estipulació segona

»L'ordenació acadèmica dels diferents nivells, etapes, cicles, graus i modalitats d'ensenyament s'adaptarà a la que és vigent a Espanya i inclourà continguts específics i obligatoris de llengua catalana, geografia i història del Principat d'Andorra, i cultura i institucions andorranes.

»Aquests continguts s'integraran en el currículum dels centres docents i s'establiran de comú acord entre el Ministeri d'Educació i Ciència i les autoritats educatives del Principat d'Andorra. [...]

»Tercera

»A tots els alumnes que cursin estudis en els centres anteriorment al·ludits se'ls aplicarà allò contemplat en l'estipulació segona, exceptuant els supòsits en què expressament s'acordi una exempció, ateses les circumstàncies objectives que concorrin en els interessats. [...]

»Quarta

»En ser la llengua catalana l'idioma oficial del Principat d'Andorra, el Ministeri d'Educació i Ciència adoptarà les mesures necessàries per garantir l'ús de les llengües castellana i catalana com a vehicles d'aprenentatge en les diverses àrees dels diferents nivells educatius. [...]

»Sisena

»Els llocs de treball docents dels centres dependents de l'Estat espanyol seran ocupats per funcionaris espanyols dels corresponents cossos docents i, en el seu cas, per ciutadans de nacionalitat andorrana que tinguin titulació acadèmica espanyola d'acord amb l'exigida a Espanya als funcionaris docents, en règim de contracte laboral i condicions anàlogues a les dels funcionaris espanyols. [...]

»Dotzena

»A fi d'aconseguir una major efectivitat en la gestió administrativa i pedagògica dels centres als quals fa referència aquest Conveni, els serveis educatius del Govern andorrà i els del Ministeri d'Educació i Ciència a Andorra coordinaran els seus esforços en la planificació de recursos (infraestructura, material didàctic, personal no-docent, calendari escolar) i serveis escolars (transport, menjador, esports, beques), així com en la formació del professorat en els aspectes relatius a les característiques lingüístiques i culturals específiques del Principat d'Andorra.»

1993 (19 de març)

Conveni entre el Govern del Principat d'Andorra i el Govern de la República Francesa en l'àmbit de l'ensenyament:

«El Govern del Principat d'Andorra i el Govern de la República Francesa,

»Considerant, d'una part, el seu interès pel manteniment d'un ensenyament de qualitat impartit pels centres docents francesos al Principat i, d'altra part, la seva voluntat d'enfortir l'estudi de la llengua i civilització andorrana, fonament de la identitat andorrana, [...]

»Article 6è

»El personal de nacionalitat andorrana es beneficia d'una prioritat a l'hora de ser nomenat:

»A les places vacants en els centres docents d'ensenyament francès a Andorra en el seu primer nomenament al Principat;

»A les funcions de direcció de les escoles maternals i primàries, sempre que compleixi les condicions fixades a l'annex I, i en el límit màxim de la meitat de les places de direcció. [...]

»Article 7è

»[...] Per a l'ensenyament de la llengua catalana, la geografia, la història i les institucions d'Andorra, el Govern andorrà posa a disposició dels centres docents els ensenyants necessaris, dels quals es fa càrrec, i vetlla per la qualificació. [...]

»Article 11è

»Tanmateix, per tal de consolidar l'ensenyament de la llengua catalana, la geografia, la història i les institucions d'Andorra, l'ensenyament és objecte, en aquestes matèries, de les adequacions següents:

»L'ensenyament de la llengua catalana —l'aprenentatge de la qual comença a l'escola maternal i s'aprofundeix a l'escola primària— rep l'estatut de première langue vivante en els diferents cicles del liceu Comte de Foix. En aquest sentit, els programes i els continguts pedagògics, elaborats pel Govern andorrà, són lliurats, per al seu beneplàcit, al Ministeri francès de l'Educació Nacional.

»Aquest ensenyament forma part, en la seva totalitat, del desenvolupament del currículum escolar, i és sancionat per a l'obtenció de diplomes francesos.

»Els horaris de l'ensenyament de la llengua catalana, la geografia, la història i les institucions d'Andorra es precisen en l'annex II. [...]

»Annex II

»College-Liceu

»[...] Les famílies que porten menys de 5 anys de residència a Andorra, a la data d'inscripció dels seus fills a 6ème poden no cursar el català com a langue vivante I. Aquests alumnes segueixen, llavors, un ensenya-

ment obligatori de 2 hores de llengua catalana, història, geografia i institucions d'Andorra.»

d) -Actes

1978 (31 de gener)

«A l'efecte d'iniciar, a títol experimental i en sessions nocturnes, la Formació Andorrana —especialment l'ensenyament de llengua catalana— per al públic en general, s'encomana a la M.I. Junta de Qüestions Socials la presentació d'un informe al respecte.» (Acta del Consell General)

1978 (17 de març)

«*Formació Andorrana per adults.* L'any 1973, el M.I. Consell General inicià el Programa de Formació Andorrana que, amb el decurs del temps, va assolir una realitat ben palesa i estructurada en l'esperit dels infants que cursen els seus estudis a Andorra.

»La finalitat, però, del Programa de Formació Andorrana, vol anar més enllà dels centres escolars i vol ésser un element de formació i ajut per a totes les persones que hi vulguin participar.

»Compte tingut d'aquests motius i del fet que moltes persones ja han sol·licitat aquesta formació, tant a nivell de llengua catalana com de la Història, Geografia i Institucions Nacionals, i considerant així mateix, que ha estat confiada a l'Assessoria Pedagògica del M.I. Consell General la convocatòria i celebració d'exàmens per a l'obtenció del títol de professor de Català, que serà lliurat pel M.I. Consell General i reconegut i convalidat per la JAEC (Junta Assessora d'Estudis de Català), s'acorda la creació del Programa de Formació Andorrana per Adults, amb la corresponent organització dels cursos. Totes les persones interessades en participar-hi, podran inscriure's a partir de la publicació del corresponent Avís.» (Consell General)

1979 (3 d'octubre)

«S'aprova: b.-El programa oficial de Formació Andorrana que s'aplicarà a tots els Centres escolars.

»c. — L'ensenyament de Formació Andorrana per adults i la creació de dos diplomes de català lliurats pel M.I. Consell General. [...]» (Consell General)

4. *Beques i ajudes*

1992 (30 de novembre)

Llei de beques i de crèdits d'estudis:

«Segons l'article 2, poden aspirar a l'obtenció d'una beca o d'un crèdit d'estudi les famílies o estudiants que, complint els requisits i les obligacions que estipula la present Llei, siguin:

»a) De nacionalitat andorrana, residents a Andorra.

»b) Residents a Andorra, fills de pares estrangers legalment establerts al Principat d'Andorra.»

5. *Cultura*

1976 (4 de maig)

«*Toponímia*. L'any 1972, el M. I. Consell General va encomanar a una empresa l'aixecament topogràfic de les Valls a escala 1/10.000. La confecció del plànol general de totes les Valls comportava una secció de recull toponímic dels noms dels indrets i llocs, especialment en la zona alta de la muntanya. L'operació es va organitzar per l'Oficina de Treballs Públics del M.I. Consell General, durant l'estiu de 1974, i amb la col·laboració de les Hbles. Corporacions Locals es formaren unes comissions de toponímia, compostes cada una pel Secretari de la respectiva Hble. Corporació Local i tres o quatre persones coneixedores del lloc, que es desplaçaren al mateix per a delimitar la zona afectada pel nom conegut, i dir, amb independència de criteri i amb la pronunciació de cadascú, el nom corresponent, classificant-lo d'acord amb una llista establerta prèviament.

»Tot el material recollit va ésser examinat, en una primera etapa, per una Comissió lingüística composta pels Srs. Enric PARÍS TORRES, Conseller General del Departament de Serveis Públics, Antoni MORELL MORA, Assessor Pedagògic del M.I. Consell General, i Ramon GANYET SOLÉ, re-

presentant de l'Oficina de Treballs Públics, assessorats pel filòleg Sr. Albert MANENT.

»Els resultats obtinguts componen un volum de Toponímia Andorrana que comprèn una classificació alfabètica i una altra per ordre de recollida dels noms per parròquies. Aquests noms han estat aprovats, en principi, per la Junta, a l'efecte de figurar en els plànols a escala 1/10.000.

»S'informa al M.I. Consell General d'aquestes conclusions, amb la finalitat d'oficialitzar els noms i utilitzar-los en endavant per a tots els documents oficials, quedant pendent d'aprovació definitiva per a una propera sessió.» (Acta del Consell General)

1976 (30 de juny)

Creació de l'Institut d'Estudis Andorrans:

«El M. I. Consell General crea l'Institut d'Estudis Andorrans, com a Institució docent i cultural, sota l'alta tutela de SS.EE. els Co-Prínceps. L'objecte i finalitats de l'Institut consistiran en la promoció de la investigació i de l'estudi d'aquells aspectes que defineixen l'andorranització, i, en general portar a terme quantes accions especials de tipus cultural, docent o científic li siguin confiades pel M.I. Consell General o els Serveis de SS.EE. els Co-Prínceps.» (Consell General)

1977 (4 d'octubre)

«*Congrés de Cultura Catalana*. — Vist i llegit un informe presentat per l'equip encarregat de redactar la ponència sobre l'estructura educativa a Andorra, per al *Congrés de Cultura Catalana*, i compte tingut de certs conceptes de tipus polític que sembla es barregen amb les qüestions culturals, l'equip que participarà a la final de l'àmbit de l'estructura educativa, que precisament tindrà lloc a Andorra el vinent dia 9 dels corrents, presentarà una moció contra la resolució del Marc Històric de l'esmentada Estructura Educativa que tracta de "governos autonòmics" doncs malgrat que el Principat d'Andorra estigui disposat a participar àmpliament a qual-sevol manifestació cultural per a la promoció i afirmació de la llengua catalana —que és l'oficial d'Andorra— no pot adherir-se a extrems de caràcter sòcio-polític de les comarques catalanes, car les peculiars institucions andorranes li confereixen una personalitat pròpia i ben definida i, per

aquesta raó, la problemàtica d'Andorra és totalment diferent de la de les contrades catalanes, malgrat es parli la mateixa llengua.

»S'encarrega a l'equip de redacció de la ponència sobre l'Estructura Educativa que, abans d'aquesta moció, realitzi una declaració prèvia en la que es faci un exposat de la situació cultural i de les realitzacions en el marc de l'ensenyament portades a terme a Andorra en els darrers temps.

»Així mateix, s'acorda adreçar un telegrama al Sr. Joan Triadú, encarregat de l'Àmbit d'Estructura Educativa, posant-li de manifest que, vistes les manifestacions fetes per aquest àmbit en les seves resolucions i tenint en compte que el dia 9 dels corrents es celebrarà a Andorra l'acte de clausura de l'àmbit de l'Educació, el M.I. Consell General no es solidaritza ni es solidaritzarà amb cap tipus de conclusions polítiques. El M.I. Consell General acollirà l'acte de clausura, acceptant únicament les manifestacions de tipus cultural, ja que el poble andorrà creu que ningú pot utilitzar la independència andorrana com a plataforma de manifestacions polítiques envers la resta dels Estats o països.» (Acta del Consell General)

1980 (27 de novembre)

«*Andorranització dels noms de persona.* — A fi de procedir a una unificació onomàstica i a una progressiva i total andorranització en els documents oficials lliurats pel M.I. Consell General, la M.I. Junta d'Organització i Personal presenta al ple del M.I. Consell General una proposta d'acord relativa al procediment a emprar per acceptar noms de persona per a l'expedició del passaport andorrà i altres documents oficials emanats del M.I. Consell General. S'encomana a la M.I. Junta d'Organització i Personal que profunditzi més en aquest tema, podent assessorar-se en els estaments oficials i públics que estimi adients i que, posteriorment, presenti un informe per a l'adopció de la decisió definitiva.» (Consell General)

1981 (29 de juliol)

«*II Jornades de Dret Català.* — Examinada la proposta presentada per la Càtedra Duran i Bas, de Dret Civil, i el Departament de Dret Civil de la Universitat Autònoma de Barcelona, s'aprova la celebració a Andorra de les II Jornades de Dret Català, sota el patrocini del M.I. Consell General, que tindran lloc dels dies 29 de setembre al primer d'octubre, ambdós inclosos, de l'any en curs. Les despeses dels actes i allotjament,

aniran a càrrec d'una subvenció a assignar per part de l'Institut d'Estudis Andorrans.» (Consell General)

1983 (17 de març)

Estatuts de l'Institut d'Estudis Andorrans (modificació aprovada pel Consell General per adequar-los a la nova estructura institucional derivada del Decret de 15 de gener de 1981 —creació del Govern).

«Article 2. — L'objecte i les finalitats del dit Institut consistiran en la promoció de la investigació i l'estudi d'aquells aspectes que defineixen l'Andorranitat: Llengua, Història, Institucions i Geografia i, en general, portar a terme totes les accions especials de tipus cultural, docent o científic que li siguin confiades pel M.I. Consell Executiu, el M.I. Consell General o els Serveis de SS.EE. els Coprínceps.» (Consell General)

1984 (9 de març)

Estatuts del Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques, adoptats per la Comunitat de Treball dels Pirineus a Pau, el dia 5 de novembre de 1983.

«Article 8. — *Documents i llengües de treball*

»Els documents relatius als temes que hagin d'ésser tractats pel Comitè Director seran preparats en llengua Castellana i Francesa. Ambdues llengües poden ésser utilitzades en les reunions del Comitè Director.

»Altres llengües parlades en els Pirineus podran ésser utilitzades com a llengües de treball.» (Consell General)

6. *Justícia*

1971 (21 de setembre)

«S'acorda fer les gestions necessàries prop del Bisbat perquè els Registres Civils dels capellans de les Valls siguin redactats en català [...]» (Acord del Consell General)

1989 (16 de febrer)

Codi de Procediment Penal:

L'article 24 preveu que es facilitarà un intèrpret si es necessita en l'enquesta preliminar però no diu que es farà gratuïtament.

Els articles 30 (drets i obligacions processals), 64 (declaracions davant del batlle durant la instrucció del sumari), 73 (declaració de testimonis) i 100 (comunicació de l'«aute» de processament) preveuen el dret a ser informat en una llengua que entengui el detingut i, per tant, la figura de l'intèrpret.

El paràgraf segon de l'article 166, referent a la prova documental estableix que «els documents aportats per les parts no escrits en català hauran d'anar acompanyats de llur traducció oficial». No s'explica enlloc que entén la llei per «traducció oficial».

1989 (15 de novembre)

Llei de la jurisdicció administrativa i fiscal (Cop)

L'article 46 pressuposa el correcte i total coneixement de la llengua oficial per part de tothom. Es parla de com han de ser els interrogatoris, etc., i en cap cas no es planteja la necessitat de traductor o intèrpret.

7. *Mitjans de comunicació*

1983 (8 de febrer)

Principis generals dels contractes de concessió en matèria de Radiodifusió:

«VI. d) *Llengües autoritzades.* — Els concessionaris podran usar les tres llengües: català, francès i castellà, procurant donar a la llengua oficial andorrana un relleu particular, devent anunciar l'obertura i tancament de les emissions en aquesta llengua i el distintiu en català en el qual hi haurà de constar obligatòriament la menció Andorra.

8. *Nacionalitat*

1982 (26 de febrer)

Reglament del Tribunal d'Assimilació (que modifica el de 23 de febrer de 1978):

«Art. 16. El Tribunal es reunirà individualment amb cada candidat i podrà formular-li les preguntes que cregui oportunes, relatives a la parla de l'idioma i al coneixement d'Andorra, aquest es podrà explicar en els termes que estimi necessaris i, si a judici del Tribunal es considera precís, podrà efectuar-se alguna prova escrita.»

1982 (22 de desembre)

Llei sobre addició de dos nous articles al Reglament del Tribunal d'Assimilació:

«Art. 2n. El Consell executiu tindrà cura de l'organització dels cursos de cultura andorrana a què es refereix l'article 11 bis del Reglament del Tribunal d'Assimilació, amb la periodicitat, durada, contingut i demés característiques que cregui convenients. Els esmentats cursos s'impartiran amb caràcter gratuït.»

1987 (4 de desembre)

Llei de creació de la Comissió de la Nacionalitat per apreciar la suficiència de la integració a Andorra. Els seus membres pertanyen al Consell General i són nomenats per les comissions permanents d'Educació i Cultura, i de Sanitat i Benestar Social.

9. *Taxis*

1987 (11 de març)

Reglament dels taxis:

«Les proves, el contingut i forma de les quals determinarà la Conselleria en la convocatòria, serviran per a acreditar que els aspirants disposen de les següents aptituds:

»1. Coneixements adequats de la història, geografia turística i institucions del Principat.

»2. Domini de la llengua catalana i coneixements adequats de l'idioma francès i castellà [...]»

10. *Exàmens de conduir*

1990 (26 de novembre)

Avís de Govern:

«Es posa en coneixement de les autoscoles i del públic en general que, a partir del proper dia 1 de gener de 1991, l'examen per a l'obtenció del permís de conduir s'efectuarà obligatòriament en l'idioma oficial d'Andorra per als andorrans i per als estrangers amb més d'un any de residència al Principat.»

1989 (11 de maig)

Llei reguladora de l'actuació de les companyies d'assegurances al Principat (Consell General). No hi ha cap referència a la llengua oficial.

«Article 3.2

»El contracte o pòlissa d'assegurança haurà d'ésser redactat de forma que sigui de fàcil comprensió i enteniment per a l'assegurat. Els pactes obscurs o de difícil comprensió no podran perjudicar l'assegurat.»

11. *Internacional*

1978 (14 d'abril)

Conveni hispano-andorrà de seguretat social:

«Signat a la Seu d'Urgell, el 14 d'abril del 1978, en quatre exemplars, dos en català i dos en espanyol, fent fe igualment d'ambdós textos.»

1990 (1 de juliol)

Comunitat Econòmica Europea:

«El present acord s'ha redactat en dos exemplars, en les llengües alemanya, anglesa, danesa, espanyola, francesa, grega, italiana, neerlandesa, portuguesa i catalana: cada un d'aquests texts fa fe igualment.»

En l'àmbit de l'educació destaquen diversos convenis amb els governs de França i d'Espanya alguns fragments dels quals es transcriuen en l'apartat c) del punt 3.

B. CONSTITUCIÓ DEL PRINCIPAT D'ANDORRA

Article 2.1: «La llengua oficial de l'Estat és el català.»

Article 34: «L'Estat garantirà la conservació, promoció, i difusió del patrimoni històric, cultural i artístic d'Andorra.»

C. TEXTOS POSTERIORS A LA CONSTITUCIÓ

1. *Educació*

1993 (3 de setembre)

Llei qualificada d'educació:

«Preàmbul

»L'estructura educativa del nostre país, peculiar pel fet que hi coexisteixen diferents sistemes educatius forans que fins fa pocs anys han complert la funció d'ensenyament nacional, ha anat adquirint durant els darrers decennis una complexitat notable. La seva comprensió requereix necessàriament l'anàlisi del procés històric de decantament que s'ha anat produint al llarg dels darrers cent anys.

»Històricament, la responsabilitat de l'educació requeia en els comuns, que eren els organitzadors d'una gran part de la vida de la comunitat. No fou fins al final del segle passat, cap al 1880, que en algunes parròquies, amb un mestre pagat pel Comú, van instal·lar-se les primeres escoles congregacionals.

»Després, des de 1900, van obrir-se les primeres escoles primàries franceses a diverses parròquies, tot i que la seva situació no va regularitzar-se fins a la promulgació del Decret sobre les escoles i el Liceu del copríncep francès a Andorra, l'any 1982. A partir de l'any 1930 van obrir-se també diverses escoles espanyoles en diferents parròquies. La seva situació jurídica no es regulà fins a la signatura del conveni entre el copríncep episcopal i el Govern espanyol, l'any 1981. Unes i altres han assegurat la formació de primera i segona ensenyança del conjunt d'estudiants del nostre país.

»L'any 1966 comença a funcionar el Col·legi Sant Ermengol, bastit per la Mitra en un terreny cedit pel Consell General, i l'any 1968 s'inaugura el nou centre de la Sagrada Família a Santa Coloma: l'Institut Janer. Tant l'un com l'altre seran després subvencionats íntegrament pel Consell General a fi que imparteixin l'ensenyament en règim de gratuïtat.

»L'any 1972, el Consell General va posar en marxa el Programa d'andorranització de l'ensenyament, destinat a preservar la identitat i les peculiaritats del nostre país. En aquell temps, i mercès a la iniciativa d'un grup de ciutadans, va crear-se l'escola especialitzada Nostra Senyora de Meritxell com a centre d'educació especial. L'any 1982, el Govern promou la creació d'un sistema educatiu propi amb la posada en marxa de l'Escola Andorrana.

»Dins el sistema educatiu andorrà s'han creat més recentment uns altres dos centres de formació: l'Escola d'Informàtica i l'Escola Universitària d'Infermeria. Ambdues escoles, que inicien les seves activitats l'any 1988, responen a necessitats concretes del nostre món laboral i afavoreixen el sector de serveis que pren cada cop més importància dins la nostra societat.

»Aquesta és l'estructura educativa andorrana en el moment en què el poble andorrà assumeix la plena sobirania amb la promulgació de la Constitució. Aquesta Llei estableix l'estructura educativa andorrana a partir de la realitat existent: la de diversos sistemes educatius que coexisteixen dins d'una sola estructura educativa, una especificitat certament enriquidora, a la qual no es vol renunciar. [...]

A l'article 3 del títol I, en què s'estableixen els principis generals de la Llei, s'esmenten les finalitats de l'activitat educativa entre les quals hi ha:

«e) impulsar el català com a llengua pròpia del país, vetllant perquè s'assoleixi un domini correcte i un ús matísat i ric del català oral i escrit.»

Del títol II dedicat als sistemes educatius destaquem l'article 18, que diu:

«El català és la llengua pròpia del sistema educatiu andorrà. En les diferents modalitats i nivells del sistema educatiu andorrà es promourà l'aprenentatge de llengües estrangeres que podran ser vehiculars per afavorir l'obertura a la cultura universal i la relació fluida amb els altres països.»

I l'article 21:

«Els centres docents que depenguin de sistemes educatius diferents de l'andorrà impartiran obligatòriament les matèries específiques de formació andorrana que determini el Govern a través del corresponent conveni.»

1993 (15 de setembre)

Decret del Govern pel qual s'aprova el Pla d'estudis de l'Escola Universitària d'Infermeria.

A l'article 3, que regula les condicions d'accés, s'hi estableix que l'examen de selecció per entrar a l'Escola comporta: «una entrevista personal, una prova de català i un examen psicotècnic».

1994 (9 de juny)

Llei d'ordenament del sistema educatiu andorrà.

A l'article 2, entre les finalitats del sistema educatiu andorrà, consta:

«Assegurar l'ús de la llengua catalana en els diferents àmbits de la comunicació, per mitjà del coneixement de la seva diversitat de registres i nivells d'ús.

Promoure el coneixement de diverses llengües per tal d'afavorir l'obertura a la cultura universal i la comunicació fluida amb ciutadans d'altres països.»

Pel que fa a l'educació maternal:

«Article 13

»La metodologia educativa és essencialment activa a fi de desenvolupar l'espontaneïtat, la creativitat i la responsabilitat. Té com a punt de partida l'experiència de cada infant i la seva llengua usual d'expressió, sempre que sigui possible, per tal de crear un ambient d'afecte, de treball,

i de diàleg en què cada infant pugui construir el propi coneixement. No obstant això, es tendeix vers un ús privilegiat del català com a llengua de comunicació.»

Amb referència a l'educació general bàsica:

Article 22

»La primera ensenyança tendeix a desenvolupar en els infants les capacitats següents:

»Ús adequat i correcte dels mecanismes orals i escrits de comunicació en llengua catalana i ús oral i escrit, com a mínim, d'una llengua estrangera. [...]

Article 32

»La segona ensenyança tendeix a desenvolupar en els joves les capacitats següents:

»Expressió correcta i adequada, oral i escrita, de la llengua catalana en tota la diversitat de registres i situacions comunicatives.

»Expressió correcta i adequada, oral i escrita, com a mínim, d'una llengua estrangera en els registres formal i col·loquial.

»Expressió oral correcta i adequada, com a mínim, d'una segona llengua estrangera en el registre col·loquial. [...]

»Article 40

»El batxillerat ha de tendir a desenvolupar en els joves les capacitats següents:

»Expressió rica i matisada de la llengua catalana en tota la diversitat de registres i situacions comunicatives formals, amb un domini de la varietat estàndard i un reconeixement de la resta de varietats del domini lingüístic.

»Expressió correcta i adequada, oral i escrita, com a mínim, en dues llengües estrangeres en els registres formal i col·loquial. [...]

»Article 61

»1. La formació permanent per a adults té un programa de formació bàsica que comprèn:

»El català, llengua oficial de l'Estat i mitjà de comunicació i integració. (...)

»Article 63

»La formació andorrana té per objecte assegurar un coneixement bàsic de la cultura andorrana en el marc dels sistemes educatius diferents de l'andorrà radicats al Principat.

»La formació andorrana s'imparteix necessàriament en català.

»Article 64

»La formació andorrana comprèn l'estudi:

»De la llengua catalana.

»De la història, la geografia, la cultura i les institucions d'Andorra.

»De totes aquelles àrees que es puguin determinar per conveni.»

1994 (6 de desembre)

Reglament de centres privats:

Article 5.2 del títol II (Requisits mínims generals):

«El català és la llengua pròpia del sistema educatiu andorrà. Les comunicacions dins i fora dels centres docents privats han de ser sempre en aquesta llengua.»

2. *Justícia*

1993 (3 de setembre)

Llei qualificada de la justícia.

1993 (21 de desembre)

Llei transitòria de procediments judicials: No hi ha cap referència.

3. *Nacionalitat*

1993 (3 de setembre)

Llei qualificada de la nacionalitat:

«Article 33

»La suficiència de la integració a Andorra, exigida en els articles 6, 8 i 9, serà apreciada pels serveis de l'Administració central que fixarà el Govern, d'acord amb el reglament que el mateix Govern elaborarà i publicarà.

»Article 34

»El reglament preveurà mecanismes per a la constatació de l'existència o de l'absència de suficient integració, de manera que aquests siguin el més objectius i tecnificats possibles, impossibilitin el quebrament del principi d'igualtat, tot i evitant prendre en compte cap element discriminatori basat en el sexe, la raça, la religió, les opinions, la nacionalitat i la situació econòmica del peticionari, però prenent en compte el coneixement de la llengua catalana i de les institucions andorranes com a element essencial. [...]»

1994 (28 de juliol)

Reglament per a l'apreciació de la suficient integració a Andorra:

«Article 6

»La prova per apreciar el grau d'integració a Andorra és oral i segueix els criteris que s'assenyalen a continuació:

»a) Coneixement i comprensió de la llengua catalana. S'entén que la persona interessada posseeix un coneixement i una comprensió suficient de la llengua catalana si és capaç d'entendre les preguntes previstes en l'apartat següent i pot respondre-les en català.

»b) Entrevista personal per tal de comprovar el grau d'adaptació i de participació de la persona sol·licitant en la societat del Principat i el seu coneixement de les institucions. La persona interessada pot aportar a la Comissió de la Nacionalitat tots els elements que avalin la seva sol·licitud, i la Comissió pot sol·licitar a les autoritats locals la informació sobre el seu grau d'arrelament.

»Article 7

»Queden excloses de la prova d'integració les persones que pateixen incapacitats físiques, psíquiques o sensorials que els n'impedeixin la realització.

»Article 8

»Se suposen integrades a la societat andorrana les persones que en el moment de sol·licitar l'adquisició de la nacionalitat es trobin en un dels supòsits següents:

»a) Haver acabat l'escolarització obligatòria al Principat. El certificat previst en l'article 26.1.f) de la Llei qualificada de la nacionalitat és suficient per provar aquesta circumstància.

»b) Les que acreditin disposar de la certificació, lliurada pel Servei de Formació d'Adults del Ministeri d'Educació, Joventut i Esports, d'haver assolit el nivell A de català i el nivell mitjà de coneixements d'història i d'institucions andorranes.

c) Els majors de quaranta-cinc anys quan acreditin residència efectiva al Principat durant un mínim de vint-i-cinc anys. Als efectes de l'apreciació d'aquest termini no interrompen el còmput les absències de menys de sis mesos en cap cas, ni tampoc les de menys de dos anys quan siguin degudes a motius laborals, d'estudis o d'altres raonablement justificats. La prova d'aquesta situació s'entén completa amb el certificat al qual fa referència l'article 26.1.c) de la Llei qualificada de la nacionalitat.»

1994 (4 d'agost)

L'últim apartat esmentat al Reglament anterior queda modificat per una «correcció d'errata» motivada per un error de contingut.

Un cop aprovat el Reglament, es va haver d'adequar el termini previst per a les persones compreses a l'esmentat apartat c), a l'article 9 de la Llei qualificada de la nacionalitat, que diu:

«Pot esdevenir andorrana per naturalització donada discrecionalment pel Govern, la persona que acredita tenir domicili i residència efectius, ininterromputs i exclusius al Principat des d'abans de l'1 de gener de 1960 [...].»

La sorprenent data de 34 anys que transcrivim a continuació respon, doncs, a la diferència que hi ha entre el 1960 i la data de publicació del Reglament:

«c) Els majors de 40 anys i que acreditin tenir residència i domicili efectius al Principat durant un mínim de 34 anys en la data de publicació d'aquest Reglament.»

4. *Taxis*

1994 (6 d'octubre)

Reglament de la central de reserves del servei de taxi ordinari interurbà:

El seu article 21 estableix que: «És obligatòria la llengua oficial del Principat en les comunicacions mitjançant CTR.»

L'article 27 dedicat a les infraccions greus estableix que ho és: «No utilitzar en les comunicacions mitjançant la CTR la llengua oficial del Principat.»

5. *Internacional*

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Estatut del Consell d'Europa del 28 d'abril de 1994:

D'acord amb l'article 12 del seu Estatut, «les llengües oficials del Consell d'Europa són el francès i l'anglès, tot i que els reglaments interns del Comitè de Ministres i l'Assemblea Consultiva determinaran les circumstàncies i les condicions en què es podran utilitzar les altres llengües.»

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual, del 30 de juny de 1994. A l'article 20.2 del Conveni s'estableix que «els textos oficials són establerts pel director general, després d'haver-ho consultat prèviament amb els Governos interessats, en les llengües alemanya italiana i portuguesa, i en les altres llengües que la conferència pot indicar».

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Organització Europea de Telecomunicacions per Satèl·lit (EUTELSAT), del 30 de juny de 1994, organització en què les llengües oficials i de treball són el francès i l'anglès.

Adhesió del Principat d'Andorra a la Unió Internacional de Telecomunicacions, del 30 de juny de 1994, en què l'article 78 del Conveni estableix les condicions necessàries per fer servir altres llengües que les oficials (uns requisits que fan referència bàsicament al finançament de les despeses ocasionades per la traducció a la llengua que es vol fer servir).

Adhesió del Principat d'Andorra a l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO), del 30 de juny de 1994.

1994 (6 de desembre)

Acord entre el Principat d'Andorra i el Regne d'Espanya relatiu a l'estatut del copríncep episcopal:

Article 6

«El present Acord, redactat en un exemplar únic en castellà i català, els dos textos del qual donen fe per igual del seu contingut, serà dipositat en els arxius del Govern del Principat d'Andorra, el qual en remetrà una còpia autenticada conforme al Govern de l'altra part contractant.»

BIBLIOGRAFIA

- Llibre d'actes del Consell General
Arxiu de la Secretaria del Govern d'Andorra
Arxius Nacionals
Butlletí Oficial del Principat d'Andorra
BASTIDA, R., *Cent anys d'ensenyament a Andorra*, Andorra la Vella (Grafinter), 1987
FYTER, R., *Legislació comunal andorrana* (Comú de Sant Julià)
— *Legislació administrativa andorrana*
CONSELLERIA DE SERVEIS PÚBLICS, *Ordinacions, decrets, avisos, lleis, reglaments del Consell, del Govern i jurisprudència de les Delegacions Permanents*. Govern d'Andorra, 1989
MARQUÈS, N., *Les resolucions dels coprínceps i els seus delegats*. 1980
SABATER, A., *Dret processal penal d'Andorra*. 1990 (Monumenta)
— *Dret civil d'Andorra*. 1992
SALVADOR, R., *Legislació comunal d'Andorra*

